

5. GeorGINOVA, L., Kuryliak, V. The basis of the pedagogical ideas of John Amos Comenius. *Pedagogical Discourse*, 2016. 21. P. 20-25.
6. Петрюк, П. Т., Іваничук, О. П., Петрюк, А. П., Бондаренко, Л. І. Френсіс Гальтон – видатний англійський психолог та вчений-енциклопедист. URL: https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka/GPZ2015_3.pdf#page=71
7. Перішко, І. Аналіз підходів щодо з'ясування структури інтелектуальної діяльності. Молодь і ринок. 2010. (6). С. 145-148.
8. Силенок, Г. А. Інтелект та інтелектуальний розвиток особистості. URL: <http://enpuir.udu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7350/Sylenok.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ЗНАЧЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Доц., канд. іст. наук О.А. Кузнецов

Кафедра теорії, технології та автоматизації металургійних процесів НФ УДУНТ
Український державний університет науки та технологій (УДУНТ)
м. Дніпро, Україна

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні в ХХІ столітті, одним із стратегічних завдань освіти є формування творчої особистості, здатної на свідомий та відповідний вибір за різних життєвих обставин. Така особистість має мати такі компетенції, щоб здійснити свій вибір правильно, помірковано і результативно.

Постановка проблеми. Вже досить тривалий час у більшості країн Західної Європи, в тому числі Україні, в багатьох країнах світу триває розробка моделі освіти нового століття. На основі скрупульозних досліджень різноманітних моделей, концепцій, дослідники приходять до висновку, що вища школа має готувати висококваліфікованих фахівців, які вміють вирішувати професійні завдання на рівні останніх досягнень світової науки і техніки і, водночас, стати інтелектуалами, в українській традиції — інтелігентами, тобто культурними, духовно багатими людьми, які професійно займаються творчою розумовою працею, розвитком та поширенням культури.

Необхідність оволодіння такими якостями стосується молодих фахівців як гуманітарного, так і природного профілю. Людина, яка засвоїла лише вузькопрофесійні знання та навички, може бути лише ремісником, без оволодіння досягненнями людства в духовній галузі її неможливо вважати інтелектуально розвиненою, інтелігентною, культурною. У багатьох країнах на соціогуманітарну підготовку студентів відводиться до 25% навчального часу.

В Україні, серед пріоритетних напрямків реформування освіти визначаються такі напрямки, як: розбудова національної системи освіти з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя України;

забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності всіх громадян до здобуття освіти; досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних предметів: української та іноземних мов, вітчизняної та світової історії, літератури, математики та природничих наук [1].

Актуальність дослідження. Актуальність формування державної ідеології є незаперечною, першочерговою і впливає вже з самого змісту даної складової державної політики. Аксиоматичним на сьогодні є те, що кожна країна не може повністю існувати без власної ідеології, яка спирається на свою багато вікову історію, на своє історичне минуле з поглядом у майбутнє.

Чільне місце у духовному потенціалі держави займає ідеологія. Вона дуже впливає на всі сфери життя і діяльності суспільства, в тому числі і в період військового протистояння. Через ідеологію воюючі класи і держави прагнуть дати війні, що ведеться, таке обґрунтування, щоб в свідомості народу склалась прийнятна їм думка про цю війну і виробилося позитивне ставлення до неї. У ході протистояння, боротьба за свідомість мас, яка не знає перерв і у мирний час, набуває особливо гострого характеру. Від ступеня оволодіння ідеологією свідомістю народу залежить активність його дій у тилу. У мирний час військово-ідеологічні настанови держави є основним засобом формування оборонної свідомості. Вони, по суті, являють собою ідеологічну зброю (у широкому значенні, система навчань, теорій, ідей, що розповсюджуються в масах за допомогою агітаційно-пропагандистських засобів та способів). Сьогодні театром воєнних дій стає суспільна свідомість.

Актуальність виваженого наукового підходу до вивчення історії зберігається і, навіть, зростає у зв'язку з тим, що переосмислення минулого не обійшлося без витрат і протиріч, оскільки вирішувати ці завдання доводиться в умовах переходу від одного суспільного устрою до іншого, в умовах докорінних змін у політичній системі суспільства, його економічних засад, висування нових політичних та ідеологічних парадигм, нових моральних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В багатьох науково-методичних розробках, присвячених проблемі, що розглядається, поряд із представниками різних гуманітарних напрямків, філософією, соціологією, політологією визначальною залишається історія. У зв'язку з цим для історії в силу її специфіки відкривається більша ніша в системі сучасної освіти. Ідеологічна діяльність країн знаходить своє вираження у розвитку соціальної теорії; вихованні народу, внесенні державної ідеології до свідомості населення та його мобілізації на активну практичну діяльність; боротьбі з чужою ідеологією, аргументованим викриттям ворожих поглядів. Створюються механізми захисту свідомості населення від проникнення чужих ідей та звичаїв у свідомість та поведінку людей.

Сучасний етап суспільно-політичного розвитку України, загроза її цілісності і самій державності об'єктивно диктує необхідність засвоєння всіма громадянами держави правдивої і нефальшованої історії українського народу.

Крім вивчення вітчизняної історії, для формування ідентичності особи, першочерговим завданням суспільства, наукової еліти залишається необхідність формування національної ідеології.

На сучасному етапі значна кількість науковців займається проблемами ролі та місця історії в процесі формування національної ідеології. Серед дослідників цієї проблеми слід визначити як закордонних, так і вітчизняних вчених. Серед класиків світової науки слід відзначити таких як, О. Шпенглер [2], К. Маннгейм [3], Т.В. Адорно [4], Е. Дюркгайм [5], Д. Голдберг [6].

Особливістю підходу західних дослідників ідеології є заперечення пізнавального значення ідеології та зведення її змісту виключно до системи цінностей. Так, наприклад, для Маннгейма ідеологія відбиває конкретне історичне середовище конкретної домінуючої групи, яка намагається увічнити соціальний порядок, тоді як утопія - це погляд поневолених груп у тому суспільстві на перетворене і ідеалізоване майбутнє. Його праця «Ідеологія і утопія» (1929) присвячена вивченню сутності ідеології та утопічної свідомості. За Маннгеймом, будь-яка ідеологія являє собою «теоретизоване відбиття волі правлячої політичної еліти». Ідеології, у свою чергу, завжди протистоять «утопії» - нестійкі, емоційно забарвлені «духовні утворення», породжені свідомістю опозиційних соціальних груп.

Т.В. Адорно, в роботі «Исследование авторитарной личности» аналізує причини та умови виникнення саме у ХХ ст. диктаторів, які затверджували антигуманні, нелюдські авторитарні, тоталітарні режими, що можливо було тільки при підтримці мільйонів людей.

Еміль Дюркгайм стверджував, що елементи політичної ідеології, якими пронизана «загальна схема» та які сприяють реакційним та потенційно фашистським переконанням:

- загальна непоінформованість та плутанина у політичних питаннях;
- звичка «навішувати ярлики» та «персоналізація»;
- незадоволення профспілками;
- протидержавного втручання в економіку;
- обмеження доходів.

Особливу точку зору висловлює Д. Голдберг [6]. Він вважав, що ідеологія впливає на вибір об'єкта, проти якого готується війна, і, навіть, на методи застосування військової сили. Людиноненависницька ідеологія фашизму, наприклад, знайшла вираз у варварських способах ведення війни німецьким імперіалізмом (масові винищення людей, жорстокість по відношенню до військовополонених, жінок, літніх людей, дітей і т. д.). Месіанська протестантська, а згодом ліберальна ідеологія США визначила жорстокість війни у Кореї, В'єтнамі, Іраку.

Таким чином, ідеологія, на думку західних вчених, не містить об'єктивної істини і ґрунтується на суб'єктивних ціннісних уявленнях. Отже, західні дослідники стверджують суто аксіологічний характер ідеології, пов'язуючи її розвиток зі станом і вивченням національної та всесвітньої історії.

В умовах кардинальної трансформації усіх сфер суспільного буття відбувається оновлення змісту історичної науки, звільнення її від нашарувань

тоталітарного минулого, фальсифікацій і спотворень. Саме бачення минулого із теперішнього пояснює феномени ідеологізації і деідеологізації історії в наукових дослідженнях українських вчених кінця XX - початку XXI століття.

Ця проблема знаходиться у площині досліджень сучасної української історичної науки. Історія, як головний чинник формування національної ідеології, національної свідомості знайшли місце в працях представників наукової думки України, а саму в розвідках П. Кравченко [7], В. Андрущенко [8], В. Кременя [9], М. Левківського [10], П. Горохівського [11], А. Алексюк [12], а також в чисельних конференціях і наукових семінарах [13].

Відзначимо, що сучасна вища школа є могутнім фактором виховання молоді, формування її життєвих компетентностей і орієнтирів, духовності, моральності, національної гідності і патріотизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціогуманітарна підготовка молодих фахівців здійснюється за рахунок системного підбору гуманітарних дисциплін, які відповідають інтересам як особистості, так і суспільства. Студенти повинні отримати досить повне уявлення про філософію, економічну теорію, соціологію, політологію, психологію, культурологію.

Однак ці знання повинні спиратися на міцну історичну підготовку, оскільки без зібраного та узагальненого істориками фактичного матеріалу вивчення вищезгаданих наук стає безпредметним. Не применшуючи їхньої ролі в соціогуманітарній освіті студентів, підкреслимо, що в сучасних умовах значення вивчення історії різко зростає.

Насамперед, будь-яка освічена людина повинна знати історію своєї батьківщини, життя та справи своїх батьків, дідів та прадідів. Не можна жити на рідній землі і не знати, хто жив тут до нас, не знати і не пам'ятати про їхні самовіддану працю, славу, помилки, які мали негативні наслідки для долі українського народу та країни.

Засвоєння історичного досвіду, знань та методів мислення, вироблених попередніми поколіннями, дозволяє на цій основі спрямовувати всю практичну освітню діяльність сьогодення. Наше минуле - це наша інтелектуальна власність, з якою треба поводитися так само дбайливо, як і з матеріальною. Історія - це людське життя, яке вже закінчилося, його вже ніхто і ніколи не поверне, і не переробить. В Україні була своя складна, суперечлива, героїчна та драматична, самобутня, не схожа на інші країни історія. Але, незважаючи ні на що, Україна, її народ зробила гідний внесок у світову історію, культуру, в цілому у світову цивілізацію.

Вивчення та викладання історії в сучасних умовах ускладнюються цілою низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Тривалий час викладання вітчизняної історії страждало на зайву ідеологізованість, що призводило до догматизму і міфологізації багатьох явищ, подій і фактів минулого, страждало на його прикрашання, напівправду. Це призвело до формування спотвореної, ілюзорної історичної свідомості, на основі якої не могли робитися об'єктивні висновки та реальні оцінки дійсності. На сьогодні вітчизняними істориками багато зроблено для

подолання догм та штампів, того, щоб вивчати не спотворену, а правдиву історію своєї країни.

Впродовж 90-х років минулого століття з'явилося чимало вкрай політизованих та тенденційних публікацій, які відрізняються кон'юнктурністю оцінок, відсутністю вдумливого історико-дослідницького підходу та навіть непрофесіоналізмом. В наукових виданнях почали публікуватися історичні розвідки, в яких автори не вбачали в українській історії нічого, окрім трагедій та помилок, які характерні нібито тільки для нашої країни, хоча не кажуть, історію якої держави можна вважати вільною від аналогічних відхилень, помилок і труднощів під час розбудови нового демократичного суспільства.

Протягом тривалого часу, в різні періоди свого існування, вітчизняна історія була полем соціально-політичної боротьби, на якому протидіяли не лише обґрунтована критика, а й політизовані точки зору, прихильників яких цікавить не так історична істина, як пошук аргументів на виправдання свого існування. Це призвело до того, що замість одних міфів з'явилися інші, замість однієї напівправди інша, замість знання знову незнання.

Слід визначити, що ступінь знання минулого своєї країни, рівень загальної політичної культури, недоліки у гуманітарній підготовці молоді не створюють умов для критичного сприйняття публікацій, що спотворюють картину історичного процесу. Учасники багатьох дискусій про сучасний стан історичної науки приходили, як правило, до висновку, що незважаючи на радикальні зміни в країні, характер суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку, що змінюється, на болючість цих процесів, необхідно і в цих умовах прагнути до об'єктивності у висвітленні всього історичного процесу, складних сторінок вітчизняної історії, не впадаючи в однобічність в оцінках історичних подій, явищ та фактів.

Завдання викладання історії в сучасних умовах вимагає показати дійсну історію у всіх її складнощах та протиріччях, з її світлими та трагічними сторонами, суворо дотримуючись об'єктивності, історичної правди. Тільки такий підхід може виправити пороки минулого, дати уявлення про справжні історичні події та явища.

Історія нашої Вітчизни завжди була частиною світової цивілізації, підживлювала її. Тому необхідно вивчати шляхи розвитку України у контексті світової історії, постійно звертаючи увагу на її місце у світовому історичному процесі.

В цьому сенсі видається недаремним звернення до відомого англійського історика, одного із розробників цивілізованої теорії, автора дванадцятитомної праці «Дослідження історії», в якій автор зробив синтез всесвітньої історії і мети історії, заснованої на універсальних ритмах становлення, розквіту і занепаду; дослідження історії у глобальній перспективі. А. Дж. Тойнбі з його здоровим глуздом і переконаністю в природності розвитку цивілізацій та ходу історії визначає, що: «цивілізація» виявилася досить ефективним поняттям для збирання історичних уламків, а цивілізаційний підхід - плідним методичним принципом, за допомогою якого

стало можливим їх цілісно осмислити і навіть знову відновити в правах історичну реальність, яка набула, багато в чому завдяки інтерпретації через призму ментальне перетворенню на велику ілюзію.

Далі А. Дж. Тойнби приводе приклад історії Англії: «англійська історія не проясниться доти, доки вона не буде розглянута в порівнянні з історіями інших національних держав, що входили до більш широкого співтовариства, кожен із членів якого реагував специфічним чином на те, що відбувається. У кожному випадку ми повинні мислити в термінах цілого, а не з частини, бачити глави повісті як події життя суспільства, а не окремого його члена, стежити за долею його представників — не за кожним окремо, а в загальному потоці, — сприймати їх як голоси єдиного хору, які мають значення і сенс у загальному ладі гармонії, але втрачають їх, як тільки стають набором нот, що звучать окремо. Вдивляючись в історію з цього погляду, ми в каламутному хаосі подій виявимо лад і порядок і почнемо розуміти те, що колись здавалося незрозумілим. Цей метод інтерпретації історичних фактів можна пояснити з прикладу з історії міст-держав Стародавню Грецію в період з 725 по 325 р. до н.е.[14, с. 30-31].

Традиційно вивчення будь-якої науки починається з визначення понять, категоріального апарату, термінології, якими вона оперує у процесі пізнання як природи, так і суспільства. Ця проблема має велике значення не тільки для теоретичного аналізу, але і для конкретно-історичних досліджень, і для того, щоб студенти, які вивчають той самий предмет, однаково розуміли один одного. Це може бути тільки в тому випадку, якщо визначення та термінологія стають загальноприйнятими, які адекватно відображають дійсність.

Тому цілком зрозумілим постає перше питання – дати визначення, що таке історія, як наука, та який її предмет. Насамперед необхідно розрізнати історію, як будь-який процес розвитку природи та суспільства, тісно пов'язаних між собою, та історію, як науку про ці процеси.

В сучасній вищій школі України вивчатимемо історію та культуру як науку про розвиток людського суспільства в усьому його різноманітті. Історія суспільства є сукупністю конкретних і різноманітних дій і вчинків окремих людей, людських спільнот, що знаходяться у певному взаємозв'язку, складовими всього людства. Отже, предметом вивчення історії та культури України є натхненна, самовіддана діяльність та дії людей, уся сукупність відносин у суспільстві.

Предмет історії у тому вигляді, як ми вивчаємо його зараз, визначився не одразу. У ході поступального розвитку історії йшов процес вдосконалення матеріального виробництва, змінювався та ускладнювався політичний устрій суспільства та його соціальна структура, розвивалися методи виробництва, наука та культура. З розвитком суспільства розвивалася історія як наука, вбираючи у собі досвід багатьох людських поколінь, розширювався і збагачувався її зміст, відбувався процес дедалі зростаючого накопичення знань.

Головне завдання історичної науки - збирання, систематизація та узагальнення фактів, розгляд їх у тісному зв'язку та сукупності. Завдяки поступовому накопиченню фактів склалися цілі галузі історичних знань:

громадянська історія, політична історія, історія держави і права, історія господарства, військова історія, археологія, історія культури, музики, мови, літератури.

Поступово під час деталізації історичних подій, склалася низка допоміжних історичних дисциплін, що розробляють загальні питання методики та техніки історичних досліджень. Серед них: джерелознавство, яке визначає загальні прийоми та методи вивчення історичних джерел, палеографія, історія листа - галузь історичних знань, що вивчає історію, розвиток та особливості письма на основі зовнішніх ознак стародавніх рукописних пам'яток, досліджує матеріали і знаряддя письма, геральдику, що вивчає герби, сфрагістика (друку), нумізматику (монети, медалі, ордени), топоніміка (вивчення назв географічних пунктів) та ін. Все це свідчить про досить високий рівень розвитку історичної науки.

Зазначимо, що історія - наука конкретна, що вимагає точного знання хронології, точних дат, фактів, подій. Порівняно з іншими гуманітарними науками, які вивчають будь-яку із сторін суспільного життя, вона характеризується тим, що предметом її пізнання є вся сукупність життя суспільства протягом усього історичного процесу. Багато проблем сучасності, якими займаються економісти, соціологи, політологи, етнологи, культурологи, екологи та інші фахівці гуманітарного циклу, можуть бути вирішені лише на основі історичного підходу та історичного аналізу, на базі виконаної істориками роботи зі збирання, систематизації та узагальнення величезної сукупності фактів, що дозволяють виявити тенденції суспільного розвитку.

Історія - одна з найдавніших наук, їй близько 2500 років. Її основоположником вважається давньогрецький історик Геродот (V ст. до н. е.), який першим написав книгу, яка так і називалася - «Історія». Покоління минулої старовини дуже цінували історію і називали її «*magistra vitae*» - наставниця життя, а історика з повагою називали «*translator temporis*» - передавач часу.

Певною ознакою інтересу та поваги давніх до історії було те, що в давньогрецькій міфології одна з дев'яти муз (Клію) була покровителькою мистецтв та наук. Як вважають історики, Клію була, ймовірно, Музою героїчної пісні, провісницею слави, а згодом, у класичний та елліністичний час (V—I ст. до н. е.) - покровителькою історії. Клію зображувалась у вигляді молодої жінки з одухотвореним, сповненим глибокої думки обличчям, зі свитком папірусу або пергаментом у руках.

Проте ця романтична символіка має призводити до ідеалізації реального життя. Історія завжди була тісно переплетена з політикою, інтересами та долями правителів, які не завжди заохочували бажання істориків знати правду та повідомляти її людям. Тому майже постійно доводиться зважати на упередженість і суб'єктивізм в історії, та й долі істориків, які домагалися правди, не завжди були благополучні.

Таким чином, вивчення історії виконує низку пізнавальних, інтелектуально розвиваючих функцій. Насамперед, історія має величезний виховний вплив. Знання історії своєї Вітчизни, свого народу та всесвітньої

історії формує громадянські якості, національну гідність, дозволяє показати роль особистості в історії, зрозуміти моральні та моральні якості людства, їх розвиток, витоки національної культури, її досягнення. Набуття цих знань допоможе зрозуміти місце вітчизняної історії у світовому історичному процесі, внесок нашого народу у світову цивілізацію. Тим самим, вивчення історії вирішує завдання не лише виховання, а й освіти.

Окрім зазначеного, слід не забувати про провідну роль історії в формуванні національної ідеології.

Історія – це така драматургія, яку ніхто не може передбачити та відхреститися від неї.

Посилання

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К., 1994.
2. Шпенглер О. Закат Європи. Очерки морфології мирової історії. Гештальт и действительность / Пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна.-М.: Мысль, 1993.-663 с.
3. Маннгейм К. Ідеологія і утопія. <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/karl-mannheim-ideologiya-i-utopiya/>
4. Адорно Т.В. Исследование авторитарной личности. М.: Астраль, Neoclassic 2012. 480 с.
5. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. — Київ: Юніверс, 2002. — 423 с.
6. Ліберальний фашизм. Історія лівих сил від Муссоліні до Обама / Пер. з англ. - К.: Рид Групп, 2012. - 512 с.
7. Кравченко П.А. Ідентичність та національна історична освіта. Філософські обрії. 2017. № 38. С.30- 40.
8. Андрущенко В. Світанок Європи. Проблема підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття/ В. Андрущенко. – К.: Знання України, 2015. 1099 с.
9. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум/ В. Кремень. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
10. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 257с.
11. Горохівський П. І. Вивчення курсу «Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі»: Методичні рекомендації для магістрантів денної та заочної форми навчання. / П.І. Горохівський. – Умань: ПП Жовтий О., 2013. – 84 с.
12. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання / Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
13. Вітчизняна історія в школах і вузах України: останнє десятиріччя. Семінар Київ, 3 жовтня 2002 р.
14. Тойнбі, А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. Е. Д. Жаркова. - М.: Айр.ис-пресс. 2010. - 640 с. - (Библиотека истории и культуры).